

ASKERİ KAZA SİSTEMİNE BİR BAKIŞ

Yazan : Niyazi İPEKSÜMEROĞLU
Askerî Adli Hâkim

1 — Tarihçe:

Mer'î Askerî ceza ve usul Kanunlarımız Alman mevzuatından iktibas edilmeden evvelki devirlerde ordumuzda ceza verme hakkının esası ve bu hususta nasıl bir usul ve sistem takip edildiğinin tetkikinde fayda umuyoruz.

Sultan Osman tarafından kurulan Osmanlı İmparatorluğunun ordusundaki askerler daima gönüllülerden teşkil edilmiş olup Millet kendi arzusuyla seferlere iştirak etmiş durumdadır.

Zamanın icabı en sür'atli vasıta at olduğundan; at biniciliği ile iştirah eden bu ordu, yaptığı akınlardan dolayı süvarilerden müteşekkildi.

Bilâhare 2. Padişah Sultan Orhan devrinde Candarlı Kara Halil'in kurduğu esaslar dahilinde ordu daha müstakar bir duruma getirilmiş askerî hizmetin, maaşlı ve muvazzaf olarak ifası kabul edilmişti.

Bu asker, yaya ismiyle anılarak, Onbaşı, Yüzbaşı, Binbaşılık kademeleri kabul edilmiş orduya bu suretle nizâmî bir veçhe vermek cihetine gidilmişti.

Teşkilâtı daha ziyade geliştirmek gayesiyle çıkarılan (devşirme) kanunu ile Alaettin Paşa tarafından Yeniçeri adı ile piyade ve sipahi denilen süvarilerden müteşekkil yeni bir asker ocağı ihdas edilerek 1726 senesinde muntazam, nizâmî bir ordu teşkil edilmişti.

Bu ordu ile iki asır bir çok fütuhatlarda bulunulmuş ise de; kuruluştaki samimiyet ve disiplin kalmadığından Yeniçeri ocağı memleketi felâkete götürecek isyanlar çıkaran, siyasi, idarî, işlere karışan, istemedikleri padişah ve vezirleri kazan kaldırarak katil veya halleden bir anarşi kaynağı olmuştu.

Bu sebepler yüzünden II. Sultan Mahmut zamanında yaptıkları son isyan vesile ittihaz edilerek 1241 yılında kışlalarıyla birlikte Yeniçerilik tamamen ilga ve imha edilerek (Vak'ayı Hayriye) adıyla anılan hayırlı hareketten sonra 1244 de (Esakirî Mansurâî Muhammediye) adıyla maruf yeni bir ordu kurulmuştu.

Yeni ordu muasır milletlerin teşkilâtları nazara alınarak tevsikata

tabi tutulmuş ve Yeniçeri devrinde yalnız subaylara tanınan ceza verme hakkı subaylardan müteşekkil mahkemelere tanınarak daha mutedil bir sisteme geçilmişse de; hukuk bilgisi olmayan kimselerden kurulup savcısı da bulunmadığından adalet namına birer cinayet yuvası olarak yaşamıştır.

Sırası gelmişken yukarıda hülâsatan arz edilen Yeniçerilerin esas kanunu adıyla meşhur nizamları, ceza sistemleri ve infaz usullerinden bahsedelim:

- A — Komutanlar esir dahi olsalar emirlerine itaat etmek.
- B — Bir vücut gibi müttehit, müttefik, kışla ve karargâhlarda bir yerde olmak.
- C — Süslenmemek, sadeliği ihtiyar etmek.
- D — Dindar olmak.
- E — Acemi oğlanlıkta mülazemet etmek.
- F — Kıdem sırasıyla terfi etmek.
- G — Kendi subaylarından başka hiç bir kimse tarafından tedip ve tekdir olunmamak.
- H — Alil olunca emekliye ayrılmak.
- I — Evlenmemek.
- J — Kışladan ayrılmamak.
- K — Başka bir iş ve san'atla meşgul olmamak.
- L — Talim terbiye ile vakit geçirmek.
- M — Ölüm cezaları hususî surette infaz olunmak.

Prensiplere dikkat edilirse yukarıdaki esasların bazılarının modern ordularca da uygulanmakta olduğu görülür.

Mevzuumuzu ceza hukuku bakımından ilgilendiren mücazâtlar üzerinde duralım.

Başka cezalar şunlardı. (1)

1 — Tevkif.

Bir yeniçerinin tevkifi odabaşı (bolük komutanı) tarafından emredilir ve aşçı başı sanığı mutfakta demire bağlardı.

2 — Dayak cezası.

Bu cezayı ancak çorbacı (Tabur Komutanı) emreder ve oda başı çorbacının emriyle bu cezayı infaz ettirirdi. Ceza herkezin huzurunda infaz edilecekse suçlu akşam namazından sonra infaza mahsus mahalle götürülür ve (aşk ola yoldaşım) sözü ile yüzüstü yatırılırdı.

Kıdemli iki yeniçeri sanığın baş ve ayak kısımlarına oturur ve or-

(1) Taşkın Rifat'ın Askerî Ceza Kanunu şerhinden alınmıştır.

tanın vekil harcı yanmış bir şamdanla gelir, suçlunun mafsal yerlerine vurulmaksızın kığına deynekle vururdu.

Deynek adedi 40 - 80 olup fazla emredilmiş ise geri kalan kısmı ertesi güne bırakılırdı.

Dayak cezası dini günlerde uygulanmazdı.

Dayağı yiyen suçlu ayağa kalkar hazır bulunan ocak subaylarına iki elini göğsüne koyarak bektâşi usulü niyazda bulunurdu.

Mezkûr cezanın saka başının çorbacıya verdiği saka kamçısıyla da infaz edildiği rivayet edilir. Saka başı kamçıyı nereden tutarsa çorbacı da oradan tutarak vururdu.

Kamçı 5 - 10 meşinden yapılmış olup meşinin ucunda bir kurşun bulunmuş.

Ağır ceza görecekler için kamçı sapının ucundan tutularak vurulur, gençler hafif cezahlar için sapın meşinlere yakın yerinden tutularak darbedilirmiş.

Infaz yerinde çorbacının vekili olan oda başı işledikleri fiillere göre suçlulara bu cezaların verildiğini anlatarak aynı akibete düşmemelerini diğerlerine ihtar eder ve böylece merasim bitermiş.

3 — Katil cezası.

Kendisine ölüm cezası verilen mahkûmun önce adı yeniçeri defterinden silinirdi. Zira bir yeniçerinin idamı gerektiren harekette bulunmayacağı itikadı yeniçeriler arasında mevcuttu.

Ölüm cezasına hükümlü, ağa kapısından bir nöbetçi ile alınarak Yemiş iskelesinde çardak kulluğu çorbacısına teslim edilir, buradan Rumelihisarına sevk edilerek muhafızlar tarafından gece öldürülür ve ölüsü kimsenin görmemesi için bir gülleyle bağlanarak denize atılırdı.

Cezanın infazı ocağa bir top atışı ile bildirilirdi.

Yeniçeriliğin arzedilen sebeplere mebni ilgasına müteakip kanunnamei asakiri mansurei Muhammediye adlı kanuna istinaden sultan II. Mahmut'un kurduğu yeni ordu nizamının bu kanunnameye istinat ettiği ve cezaların dahi aynı kanunnamenin tedibat babında bulunduğu görülmektedir.

Bu cezalar: Göz hapsi, gedit göz hapsi, hapis, kışlak ve koğuşta hapis, tomruka komak, angarya hizmet, ekmek ve susuz tevkiften ibarettir.

Bu cezalardan şikâyet yolu ve hakkı da kabul edilmiştir.

Kanunname-i Mensure-i Muhammediye'den sonra 1253 yılında ceza-name ismiyle yeni bir askerî ceza kanunu çıkarılmıştır. (2)

Bu kanun da ihtiyacı karşılamaktan uzak, zamanın icabı taassubdan kurtularak insani ve modern prensipler getirmemiştir.

Osmanlı İmparatorluğunu inhitat çağını yaşamasına mukabil Avrupada fikir hareketleri, medeniyet; ilim ilerlemiş ve ordu teşkilâtı da bu yeni telâkkilerden mülhem olarak kurulmuştu.

Garpla teması artan ve bu yüzden garplılaşma temayülü başlıyan ve model olarak alman Fransa ile münasebetleri inkişaf eden Osmanlı Devleti bir takım ıslahat yaparken 1286 yılında 1857 tarihli Fransız askerî ceza kanunu tercüme edilmek suretiyle ordumuz için askerî ceza kanunname-i humayunu adıyla iktibas edilmiştir.

Bu kanunun yargılama usulüne dair olan hükümleri her nedense alınmamıştır.

Kanunun kurduğu sisteme göre; ceza vermek hakkı divanı harp denilen subaylardan müteşekkil savcısız bir askerî mahkemeye tanınmış olup takibat, tahkikat ve yargılamanın ne şekilde yapılacağına dair bir sistem ve kanun mevcut değildi.

"Bundan başka önceleri divanı harplerin hükümleri (62. Madde mucibince makamı ser askerîye takdim olunarak Darı Şurayı askerî de tetkik olunur, cinayet mazbatalarıyla alay emini ve yukarıdaki zabıtların mazbataları Babîâlî'ye arz edilir...) ken sonraları Darı Şurayı Askerî yerine bir muhakemat dairesi teşkil olunarak adli kuvvete ait olan kararların idarî kuvvete mensup bir daire tarafından tetkik, tabi veya tashihi icra ettirmek gibi hukuk esaslarını alt üst eden yollara gidilmişti.

Divanı Harplerde savcı yok, yani davacı yok, müdafî kabul edilmez, muhakeme gizli yapılır. Basit bir sorgu şeklinde idi. İlk tahkikat dahi muhakeme safhasında yapılır." (3)

Divanı Harplerin verdiği hükümleri tetkik etmek üzere meşrutiyet devrinde 24 - Mart - 330 tarihli kanunla (Divanı temyizi askerî) teşkil edilerek bu işe dair bir muhakeme usulü de kabul edilmişti.

Buna mütenazır olarak 20 - Eylül - 1333 tarihinde düzenlenen bir kararname ile Divanı harplere; heyete dahil üye olmak üzere bir, savcılık yapmak için de diğer bir hukukçunun ithali cihetine gidilmişti.

(2) 1. Kanun Elyazısıyle İstanbul Üniversite Kitaplığı 83154, cezanamenin de aynı kitaplığın 79679 numaralarında kayıtlı ve mevcut olduğu hususu; Taşkın Rifat As. C. U. K. şerhinde yazılmıştır.

(3) As. Y. U. K. nun Millî Savunma Encümeni mazbatasından aynen!

Esasen geçici olarak düzenlenen bu kararname 21 - Kasım - 334 günündeki bir toplantısında meb'usan meclisinde reddedilmiştir.

1. Cihan Harbinin içinde bulunduğumuz için kararnamenin kabul edilemediğini söyleyebiliriz.

Divanı Temyizi askerinin yetkileri bilahare 6 - Ekim - 1923 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından Millî Mücadele Devrinde çıkarılan bir kanunla tevsi edilmiş ise de maksat ve gayeye - yine Millî Mücadelenin içinde cereyan eden şartlar dolayısıyla - ulaşılmaktan uzak kalmıştır.

II — BU GÜNKÜ ASKERİ KAZAMIZ :

Uzun bir tarihi tekâmülün seyrine tabi olarak askerî kazamız da Cumhuriyet Hükûmeti kurulduktan sonra tamamen köhneleşen ve pek eski zihniyetlerin mahsulü bulunan - tarihçede anlatılan - girdaptan sıvrılarak ileri bir hamle yapmış, modern hukuk anlayışına kapısını açmıştır.

Köhneleşmiş bir sistemin bir anda terki kolay olmadığından Cumhuriyet yedi yaşına girdiği sene 22 - Mayıs - 1930 tarihinde 1632 sayılı askerî ceza kanunumuz 22 - Mayıs - 1930 gün, 1631 sayılı askerî usul kanunumuz kabul edilmiştir.

Her iki kanunun getirdiği hüküm ve usulleri ayrı ayrı inceliyelim

A — ASKERİ CEZA KANUNUMUZUN MEHAZLARI VE SİSTEMİ :

As. C. K. 1898 tarihli Alman As. C. K. Hu. esas ittihaz edilmekle beraber Belçika, bilhassa 1928 de yeniden tetkik ve düzenlenen Fransız As. C. K. nunlarından faydalanılarak tertip edilmiştir.

Bu arada tercüme hataları da yapıldığından bazı hususlarda tatbikatta ihtilafa da düşülmektedir.

Bu kanunla eski kanunumuzda mevcut dayak, demirbent, prangabent, kürek nev'inden bu günkü Ceza Hukukunun terkettiği cezalar kaldırılmış, yeni kanun mevcut ve mer'i T. C. K. nun kabul ettiği ceza sistemlerine sadık kalmaya çalışmıştır.

Yalnız, sürgün cezası As. C. K. nunda yer almamıştır.

Ayrıca herhangi bir suçun işlenme şekline, cürme esas olan şeyin miktarına veya fiilin askerî ehemmiyet ve neticelerine göre az vahim haller kabulü ile hafif cezalar konulmuş, işin vehameti derecesinde ceza tertibini askerî mahkemelerin hakkı takdirine bırakmıştır.

a) 1. Kısım : ASKERİ SUÇLAR, KABAHAHLAR VE CEZALAR :

1. Maddeden 19. Maddeye kadar T. C. K. nunun sistemine mütenazır hükümler vazedilerek ve bazıları aynen alınarak suçların cürüm ve kabahat olarak ikiye taksimindeki prensibe ve neticelerine sadık kalmıştır. Sadece askerî mesleğin hususiyeti icabı kanunda; - tedip mahiyetinde olarak - disiplin tecavüzü, disiplin kabahatı cezaları da yer almış ve bu cezaları müstelzim fiillerde disiplin âmirlerine ceza vermek hakkı tanınmıştır.

b) Askerî cezalar - Umumî hükümleri - (Asli cezalar) :

1 — Askerî cezalar: Ölüm, - Kurşunu dizilerek infaz olunur. - ağır hapis, hapis, kısa haptir. (Hafif hapis ve hafif para cezası yoktur.) Ağır hapis ve hapis cezalarının mahiyeti neticeleri ve icra şekli T. C. K. nundaki kaidelere tabidir. (As. C. K. Madde 22).

Kısa hapis cezası; göz, oda, katıksız hapis olarak üç türüdür. Yalnız askerî şahıslara verilir. (Subay, askerî memur, er, erbaş, askerî öğrencilere).

Fer'i cezalar : (Madde 29)

1 — Tard: Subay, askerî memur ve gedikli erbaşlara verilir.

2 — İhraç: Subay, askerî memurlara verilir.

3 — Rütbenin geri alınması: Gedikli Erbaş ve kıt'adan yetişen erbaşlara verilir.

4 — Yeni baştan askerlik yalnız erata verilir. (Fırar, ve izin tecavüzü suçlarını işleyen).

2 — Cürme teşebbüs hususundaki nakıs ve tam teşebbüs hallerinde teşebbüse dair T. C. K. 61 - 62 - 63 Maddelerindeki hükümler aynen 40. Maddemizde kabul edilmiş olup, asıl cürme mahsus fer'i cezalar; lüzumlu hallerde o cürme teşebbüste de verileceği prensibi kabul edilmiştir.

3 — Cürüm ve kabahata iştirak halinde de; T. C. K. muzum 64, 67. Mad. lerindeki hükümlerin uygulanacağı 41. Mad mizde kabul edilmiş bulunduğundan bu mevzularda fazla izahata girişmeyi lüzumlu bulmuyoruz.

4 — Cürümde tekerrür. (Md. 42)

Tekerrürün mutlak ve mukayyet olarak iki türlü olduğu malumdur. As. C. K. nunumuz yalnız mukayyet tekerrürü kabul etmiştir. - Yani aynı askerî cürmün infazından veya kanunî sebeplerle düştükten sonra tekrar işlenmesi şarttır.

Askerî mahkemeler hususî mahkemeler olduğundan umumî mahkemelere tabi suçlarda tekerrür kaideleri uygulanmaz.

Tekerrürün As. C. K. nuna göre tatbiki için; aynı mahiyetteki cürmün tekrar işlenmesi ve cezanın da askerî mahkemece verilmesi şarttır.

Aynı kaide tekerrürün tekerrüründe de nazara alınmalıdır.

5 — Cürüm ve cezaların içtimaı hususunda da kanunumuz istisnai prensipler vaz etmemiş; 43 Mad. siyle içtima halinde T. C. K. 68 - 80 Md. leri hükümlerinin uygulanacağını kabul etmiştir.

Yalnız T. C. K. nunda bulunmayan kısa hapis cezasının içtimaında hususi hükümler vazetmiştir. (İçtima halinin şiddet sebebi sayılması, gibi).

6 — Cezaya ehliyet veren ve bunu kaldıran, hafifleten sebepler :

Bu hususta da 44. Md. miz T. C. K. nunun 1. kitabının 4. babında yazılı hükümlerin As. C. K. nunda hilafı yazılı olmadıkça Askerî cezalar hakkında da uygulanacağını kabul etmiştir.

7 — Cezaların tecili : (Md. 47).

Tecil müessesesinde de T. C. K. 1. kitabının müstakil faslında yazılı cezaların tecilindeki kaidelerin askerî mahkemelerce de uygulanacağı kabul edilmiş ise de; askerî hizmet ve meslekin hususiyetleri nazara alınarak bazı istisnalar konulmuştur. - Disiplin mülâhazaları ile müeyyelen-dirilen fiillerin cezalarının tecil edilemeyeceği gibi.

8 — Müsterek hükümler :

a — Askerî suçlarda şikâyet takibat için esas teşkil etmez. Yanî askerî suçların takibi şikâyete bağlı değildir. Amme namına resen takibat yapılır. (Md. 48).

b — Askerî suçlarda izin; askerî kazaya tabi olup da T. C. K. nu gereğince takibi Adalet Bakanının iznine bağlı suçlar hakkında da mütenazır olarak Millî Savunma Bakanı tarafından izin verileceği kabul edilmiştir.

c — Askerî cürümlerde dava ve cezanın düşme şekilleri: (Md. 49) T. C. K. düşme hususunda 1. babının 9. Faslında kabul ettiği prensipler uygulanır. Yalnız yoklama kaçağı, bakaya, saklı, firar ve izinsizlik fiillerinde dava müruru zamanı, bütün askerî mükellefiyetin veya bizzat girişilmiş olan taahhüdün bitmesinde başlar.

Hiyanet cürümleriyle sanık ve hükümlü olanlar için zaman aşımı yoktur.

ç — Cezaların nasıl arttırılacağını 50. Maddemiz göstermektedir.

Şahsi hürriyeti tahdit eden cezalar artırılırken o cürüm için muayyen cezanın iki misline kadar çoğaltılabilir ise de cürümün kanunda yazılı cezasının azamî haddini geçemez.

Bu hususta üstün asla müstereken suç işlemesi, silâhın, resmî nüfuz ve selâhiyetin kötüye kullanılarak hizmet esnasında, topluca herke-

zin gözü önünde suç işlemesi artırmaya kanunî sebep olarak kabul edilmişlerdir.

d — Memnu hakların iadesi ve neticeleri: (Md. 52)

As. C. K. ve ceza Y. U. K. nunlarının prensipleri askerî şahıslara da uygulanır. Fakat memnu haklar geri verilse bile kaybedilen askerî rütbe, nişan, ünvan, madalya, emeklilik hakları geri gelmez. Tekrar orduya girilirse bunların kazanılmasına mani yoktur.

Umumî af halinde de; af kanununda tasrih edilmedikçe kaybedilen yukarıda yazılı haklar iktisap edilemez.

e — Şartla salıverilme: (Md. 53) T. C. K. nun 16, 17. Maddeleri hükümleri dairesinde askerî şahıslar da şartla salıverilmelidir.

Kanunumuzun umumî hükümlerini T. C. K. nu sistemleriyle mukayese ve ayrıldıkları noktaları kısaca tetkik ettikten sonra şimdi askerî hizmetin ifasını, hedef ve gayesini ihlal ettiği için suç teşkil eden hareketlerle cezalar kısmına geçebiliriz.

CÜRÜMLER VE CEZALAR başlığı altında As. C. K. nun 3. babını teşkil eden bu fiiller 11 fasla ayrılarak ehemmiyetleri ile mütenasip ve adil bir şekilde müeyyidelenmiştir.

c — **Hiyanet** : Hiyanet fiilleri K. muzun 3. babının birinci faslında yedi madde halinde sıralanmıştır:

a — Vatana hiyanet: Bu fiili işleyen askerî şahıslar hakkında T. C. K. 125 - 145 Md. leri hükümleri uygulanır. (Md. 54)

b — Harp hiyaneti: (Md. 55)

c — Millî Savunmaya hiyanet. (Md. 56)

d — Millî Savunma aleyhinde sair hareketler. (Md. 57)

e — Millî Mukavemeti kırmak. (Md. 58)

f — Millî müdafaa vasıtalarını tahrip. (Md. 59)

g — Söz verilerek salınan harp esirlerinin işlediği fiiller. (Md. 60)

2 — Seferberlikte harp kuvvetini tehlikeye düşürecek fiiller;

3 — Yoklama kacağı, bakaya, saklı, firar. (Md. 63, 78)

4 — Kendini askerliğe yaramıyacak hale getirmek. Ve askerlikten kurtulmak için hile kullanmak. (Md. 79, 89)

5 — Askerî itaat ve inkiyadı bozan suçlar. (Md. 82, 107)

6 — Makam ve memuriyet nüfuzunu kötüye kullanmak. (Md. 108, 121)

7 — Seferberlikte insanlar ve mallar aleyhine yapılan cürümler (Md. 122 - 129)

8 — Mallara karşı yapılan diğer cürümler.

- a — Hizmete mahsus eşyayı tahrip, terk ve kaybetmek.
 b — Askerî eşya ve malları çalmak, satmak, rehne vermek ve almak.
 c — Üstünün, arkadaşının eşyasını çalmak.
 d — Bozuk ölçü kullanmak. (Md. 130 - 133)
- 9 — Hizmet ve vazifenin ihlali; (Md. 134 - 144)
 10 — Askerî disiplini bozan sair fiiller. (Md. 145 - 149)
 11 — Askerlik haysiyetine ve şerefine dokunan suçlar ve cezalarından ibarettir. (Md. 150 - 154)

ç) a — Askerî ceza kanununun kabul ettiği cezalar; askerî şahıslar ve şerikleri hakkında tatbik edilebileceği gibi, yurdun selametine, seferberlikte ordunun savunma vasıta ve kuvvetlerinin emniyetine müteallik işlerde bu kanundaki fiilleri işleyen sivil şahıslarla askerî şahısların işleyeceği bu cümleden cürümlere iştirak eden herkes hakkında da uygulanır.

b — Askerliğin gayesi yurdun savunması olduğuna göre, harp zamanında da vatandaşlar üzerinde savaşın doğuracağı beklenmedik hallerden faydalanarak mallarına tecavüz edenlerle savaş icabı yapılan sair muamelelerde yolsuzluk yapanlara içinde bulunulan durumun nezaketi icabı müessir ve ibret verici cezalar konulmuş, suçu işleyenlerle bilerek müsamaha eden üstlere de ceza tertip edilmiştir.

d — Orduya mensup olmayanlar hakkında da kanunumuzun tatbiki hususu 4. babını teşkil etmektedir. Bu hükümler yalnız harp zamanında askerî kanunlara tabi şahıslara uygulanacaktır.

Bunlar; hizmet veya taahhüt vesair sebeplerle orduyu takip eden veya ordu refakatinde bulunan şahıslar, (aşçı, müteahhit vesaire gibi) muharip orduda bulunan yabancı subaylar, harp esirleri, savaş meydanında hiyanet edenlerle savaşanların mallarına tecavüz edenler; hareket mntıkasındaki askere tecavüz edenlerle yabancı memlekette Türk askerlerine memur ve makamlarına karşı cürüm işleyenlerdir.

D) Kanunumuzun 2. kısmını disiplin cezaları teşkil etmektedir.

Disiplin ordunun temelidir. Disiplini bozan hareketler; disiplin tecavüzü - disiplin kabahati olarak ikiye ayrılmıştır. Ve bu fiillerden dolayı disiplin Amirliğine ceza vermek hakkı tanınmıştır. Bu cezalar daha ziyade tedip mahiyetindedir. Ve hadleri kanunla muayyendir.

Askerî hizmet münasebetlerinde daima emir veren bir (Âmir) üst ile onun emrini ifaye memur bir ast mevcuttur.

Taraflar; rütbeli şahıs olduğuna göre, astın üste karşı mecbur olduğu itaat ve bağlılık hususlarını garanti edebilecek hükümler vazedilirken; üstün de askerî hizmet ve vazifenin icabı emirlerine riayete mecbur olan astını nizam ve talimatlara riayet ederek kullanması; haysiyet, gururunu kırmaması gerekir. İşte bu hususu da lüzumlu müeyyideler teminat altına almıştır.

Disiplin cezalarından dolayı itiraz yolu yoktur.

Cezayı veren Âmirin üstüne şikâyet edilir. Üstler astın verdiği disiplin cezalarını kaldırmaya, azaltmaya veya değiştirmeye yetkilidir.

Bu suretle askerî C. K. numuzun ihtiva ettiği prensiplere kısaca bir nazar atfedilmiştir.

Şimdi Askerî kaza sistemimize - zamanına göre - büyük bir inkilâp getiren ve mübrem ihtiyaçları karşılayan As. M. U. K. muzun sistemini tetkike geçebiliriz.

B — ASKERİ USUL KANUNUMUZUN MEHAZLARI VE SİSTEMİ :

1898 tarihli Alman Askerî yargılama Usulü kanunundan iktibas edilmek suretiyle 14 - 6 - 930 tarihinde 1631 sayılı askerî Y. U. K. numuz kabul edilmiştir.

Ceza yargılama usulü amme hukuku grubuna dahil ceza vermek hakkının istimalindeki şekli kaideleri gösteren bir hukuk branşıdır. Yani Statik bir kanun olan ceza kanunu hükümlerini ihlâl edenlere müeyyidelerin uygulanabilmesi için dinamik (hareketli) bir sisteme ihtiyaç vardır. İşte yargılama usul hukuku bu zaruretin ifadesidir.

Memleketimizde şer'i ahkâmın mer'i olduğu zamanlarda bir usul hukukuna lüzum görülmediğinden Fransız ceza kanunundan kanunname-miz alınırken usule ve teşkilâta dair hükümlerin derci ihmal edilmişti.

Bu yüzden divanı harplerin hiç bir usule riayet etmiyerek karar verdiğini tarihçede izah etmiştik.

Ceza yargılama usul hukukunda, Amme menfaati ve intizamı prensibi hakimdir. Verilecek hüküm için mesnet teşkil eden vakıaların hakikatın aydınlatılmasındaki yegâne yol olduğu malumdur. İşte bu yol bizi muhakeme, teşkilât ve usulüne götürmesidir.

1 — ASKERİ MAHKEMELERİN TEŞKİLATI :

a — Askerî mahkemelerin iş itibarıyla selâhiyetini yani vazifesini As. Usulün 1. Md. tadat eylemektedir. Buna göre;

1 — Askerî mahkemeler; orduya mensup yedek, muvazzaf askerî şahısları, (Yedekler hizmet müddetince)

2 — Bütün askerî mektepler talebesini,

3 — Askerî makamların tevkif veya hapsedtiği, muhafaza altına aldığı veya göz altı ettiği askerî şahısları yargılar.

4 — Orduya rızasıyla intisap edenler.

Kanunda aksi yazılı olmadıkça yukarıda dört madde halinde saydığımız şahısları askerî mahkemeler yalnız askerî ceza kanunu ve bu kanunun yaptığı atıf neticesi T. C. K. gereğince cezayı icap ettiren bütün fiillerinden dolayı yargılamaya yetkilidir.

Aynı şahısların T. C. K. mucibince cezayı gerektiren fiillerinden askerlik vazifelerine müteallik veya askerlik sıfatını haiz kimselere karşı işledikleri suçlarla, askerî müessese, karargâh; kışlalarda, iskân konaklama şeklinde işgal edilen bina ve mahaller içinde işledikleri suçların cümlesi de askerî mahkemelere tabidir.

Bu kimselerin seferberlikte genel ve hususî mahkemelere aid bütün suçları Türk C. K. ve As. C. K. nunlarına göre askerî mahkemelerde görülür.

Herkesin tabii hakimine gitmesi tabii hakkıdır. Bu bakımdan Almanya ve Belçika gibi memleketler askerlerin bütün suçlarının askerî mahkemede görülmesini kabul etmiştir.

Bu kanunların miqyasını geniş bulan kanunumuz; askerlerin askerî vazife ve sıfatlarına müteallik olmayan suçlarında umumî mahkemelere tabi olması prensibini kabul etmiştir.

Nitekim birinci Cihan harbinden sonra hazırlanan yeni projelerde bu fikre sadık kalmadığı görülmektedir. (Fransa; İngiltere; İtalya; Rusya'da olduğu gibi).

b — Umumî ve Askerî mahkemelere tabi kimselerin müstereken işlediği suçlarda suç; askerî C. K. nunda yazılı değilse hepsinin mahkemesi umumî mahkemelerde, eğer suç askerî C. K. nunda yazılı mevaddansa cümlesi askerî mahkemede yargılanır.

Seferberlikte her iki halde de şerikleri Askerî Mahkeme yargılar. (As. Y. U. K. Md. 2)

c — As. Y. U. K. numuzun 3. Md. si Askerî mahkemelerde yargılanacak diğer şahıslardan bahseder.

Maddemiz askerî hizmete çok zararlı fiilleri işleyen sivilleri de askerî mahkemelere tabi kılmaktadır. Zira bu fiillerin cümlesi askerî ceza kanununda yazılı, askerî ve hususî olup askerliğe ve vatana karşı işlenmiş ağır suçlardır.

Genel Mahkemelerin bulunmadığı Harp muntikasında işlenen bütün suçları, kışla, karargâh, askerî bina ve müesseselerde, muvakkat mahiyetinde olmıyarak iskân, konaklama suretiyle işgal olunan yerlerde 1111

sayılı kanunda yazılı bir. As. memnu muntakalarda, alelittâk nöbet, karakol, askerlik vazifesi yapıldığı sırada veya vazifelerinden dolayı askerî şahıslara, bu mahallerdeki devriyelere fiili taarruz halinde askerlik vazifelerine taallük eden işleri yapmaya veya yapmamaya icbar veya tehdide yeltenenler de seferberlikte askerî ceza kanununun 75, 78, 80. Maddelerinde yazılı suçları işleyenler askerî mahkemelere tabidir.

d — Muvazzaf yedek erat, subay ve askerî memurların askerliklerinden evvel işledikleri azamî haddi bir yılı geçmiyen şahsi hürriyeti bağlayıcı suçları hakkındaki dava ve takibat terhislerine tehir olunur.

Muvazzaf Gedikli erbağlarla, tard ve ihracı gerektiren suçlardan sanık yedek subay ve askerî memurlar bu hükümden müstesnadır.

Seferberlikte bu hükümün azamî haddi beş seneyi geçmiyen cezayı müstelzim. fiillerde uygulanır. Yalnız bu tehir müddetinde zaman aşımı işlemez. (As. C. U. Md. 4.)

e — Yedek askerî şahıslar askerî hizmette işledikleri münhasıran T. C. K. nuna aykırı fiillerinden dolayı terhisten sonra umumî mahkemelere verilebilir. (Md. 5)

f — Askerî mahkemelerde yargılanmayı gerektiren alâkanın kesilmesi, askerî hizmette işlenen fiiller hakkında Askerî mahkemelerin yetkisini kaldırmıyacağı 6. Maddemize tasrih edilmiştir.

Cürüm T. C. K. nunca cezayı mucip, askerî bir cürümle alâkalı değilse önce ciheti askeriyece takibata başlanmış bile olsa As. Mahkemelerin yetkisi kalmaz.

g — Askerî mahkemelerde yargılanmayı lüzumlu gösteren diğer kanunlarda yazılı suçlara da bakılır.

h — Umumî ve askerî mahkemelerin vazifeli olduğu suçları işleyen bir kimse hakkında aynı zamanda her iki mercii de takibata başlanmışsa; sanık önce askerî sonra umumî suçtan yargılanır.

Askerî mahkemeler böyle fiilleri sür'atle yargılar, cezaların içtimasını genel suça vaziyet edecek mahkeme tetkik eder. (As. U. Md. 8)

i — Suçlardan doğan tazminat ve istimdat davalarına amme davasıyla birlikte askerî mahkemede bakılır. Hazine zararlarını adli Âmirler tespiti talepnameye dercederek askerî mahkemede takip ve dava etmekle mükelleftir.

Amme davasının takibine askerî mahkemelerde imkân kalmıyarak umumî mahkemelerde görülmesi gerekirse; Devlet hakları da 2573 sayılı kanun hükümlerine göre takip olunur. (Md. 9)

2 — ASKERİ MAHKEMELERİN VAZİFELERİ : (Md. 10)

Askerî kazayı emir ve komuta kudretinin içinde ve onun bir uzvu

olarak mütalâa eden askerî U. K. muz; askerî suçlarda kazai vazifeleri birliğin Komutanı olan (Adli Âmirle) kanunun 3. Faslında yazılı askerî mahkemelere tevdi etmiştir.

Askerî kazada selâhiyet yer itibariyle değil, refakatında mahkeme kurulan Adli Âmirin selâhiyetine göre tayin olunur.

Kazai vazife; soruşturma, dava, hüküm ve bunların infazı muamelelerinden ibaretir.

Adli Âmirin kazai vazifeleri; herhangi bir suçtan dolayı takibat talep ederek yaptırmak, neticesi muhakemede verilen hükmü temyiz veya infazdır. Yani askerî kazada savcı durumundadır. Fakat bizzat takibat veya tahkikat yapamaz. Yapılmasını yargıca veya adli subaya emreder.

Askerî mahkemeler müstakil ve yalnız kanuna tabidir. (Md. 11)

Disiplin cezaları yetkili disiplin Âmirleri tarafından verilir. Bu husustaki kaideler As. C. K. nun 162. ve müteakip maddelerine tabidir

3 — Adli Âmir : Refakatinde askerî mahkeme teşkiline kanunun cevaz verdiği Komutan ve muadili makamlarla bunların üstleridir. (Md. 13)

a — Mani zuhurunda adli Âmirlik yetkisi vekiline geçer. Seferberlikte General ve daha yukarı rütbelilerin Adli Âmiri başkomutan olduğundan yetki başkasına geçemez.

b — Tuğgeneral'den daha üst rütbeli şahısların Adli Âmiri; kazada Genelkurmay Başkanı, seferde Başkomutandır.

c — Adli Âmirler; herhangi bir tahkikata başlamak, devam etmek, kanun yolarına müracaat hususlarında emirlerindeki adli Âmirlerine talimat verirlerse de başlanmış olan tahkikatın seyrine müdahale edemezler.

ç — Mevki ve Müstahkem mevki Komutanları kendi yetkisini aşmamak üzere; umumî sükûn ve emniyeti, intizamı bozan; tahkimat ve vasıtaları müdafaaya dair talimat ve kararlara muhalif hareketlerden doğan, mevkiin hususî hizmetlerine taallük eden suçları işleyen askerî şahıslar hakkında dahi Adli Âmirlik yetkisini haizdirler. (Md. 17)

d — Muhtelif Adli Âmirler yetki hususunda ihtilâfa düşerlerse; ihtilâfa düşen adli Âmirler aynı birliğin cüz'ülerinin komutanları ise; (aynı Kolordu'nun iki tümeni arasındaki ihtilâf gibi) müşterek üst adli Âmir, aksi takdirde askerî Yargıtay yetkiyi tayin eder.

e — Adli Âmirlerin yetkisini muayyen kıt'alara hasır, tevsi, davaları nakle; hizada Genelkurmay Bşk. lığı seferde Başkomutanlık yetkilidir.

Tahkikatın mahallinde icrası; ordu emniyet disiplini bakımından mahzur'u görülürse Millî Savunma Bakanlığının talebi ile askerî Yargı-

tay davayı aynı derecede yetkili bir diğer As. Mahkemeye nakle karar verebilir.

4 — ASKERİ MAHKEMELER :

1) **Alay As. Mahkemeleri :** Alay ve eşidi makamlarda kurulur. Bir başkan, iki azadan ibarettir. Hukukçu üye ve savcısı yoktur. Başkan Binbaşı, aza bir Yüzbaşı - Teğmen, erbaştır. Yalnız eratı yargılar mahkemede kıt'adan bir subay savcı yerini işgal eder.

Bakacağı suçlar; daha ziyade basit ve U. K. 26. Maddesinde tadat ve tahdit edilmiştir.

Reis ve azaları her senenin son ayında kıt'ada bir yıl hizmet etmiş olmak, bir sene değişmemek üzere subay ve erbaşlar arasında adli Amirce tayin edilir. Yerlerine mani zuhurunda bir ast, bir üst rütbeden başkalarının ikamesi caizdir. (Md. 27, 28)

2) **Tümen ve daha yüksek makamların As. Mahkemeleri :**

a — Her Tümen, Kolordu ve Orduda lüzumu kadar Askerî mahkeme teşkil edilebilir. Tümenler; erden binbaşuya kadar binbaşı dahil, Kolordu ve Ordu makamları emrindeki mahkemeler; erden Albaya kadar Albay dahil askerî şahısları yargılar.

Hazarda Genelkurmay Başkanlığı, seferde Başkomutanlık nezdinde kurulan mahkemeler erden mareşala kadar, mareşal dahil askerî şahısları yargılar.

Bu mahkemeler ağır ceza mahkemesi yetkisindedir. Sanığın rütbesinden üst rütbede bir başkan, bir üye ile askerî yargıçtan (askerî yargıçın rütbesi bahis mevzuu değildir) teşekkül eder. İddia makamında adli Amiri temsilden bir askerî yargıç bulunur. Ayrıca tutanakları yazmak üzere de bir zabıt kâtabi bulundurulur.

Sanık erse başkan Yüzbaşından, subay ise Binbaşından aşağı olmaz. Üyelerin manileri zuhurunda yerlerine bir üst veya ast rütbede şahıslar ikame olunabilir.

Bunların intihabı alay mahkemelerindeki şekle uygun olarak yapılır.

b — Askerî Adli Hakim ve memurlar yalnız veya subaylarla birlikte yargılanırken mahkeme hey'eti rütbe, sınıf ve derecesi büyük olan sanığa göre kurulur. (Md. 34)

c — Sanık As. şahıs yahut askerî memur değilse; rütbe mevzu bahis olmaksızın, askerî şahıs ve memur varsa mahkeme askerî şahıs ve memura göre teşkil edilir.

Harp esirleri subayların mahkemesi için de rütbeleri imkân nisbetinde gözetilmesinde kanunumuz prensip vazetmektedir. (Mahkemenin kuruluşunda).

ç — Sanıkların rütbesi teaddüt ederse, en büyük rütbelisinin tabi olduğu mahkemede cümlesi yargılanır.

5 — As. Mahkemelerin vazifeleri :

Bu mahkemeler askerî usul Kanunu ile halli ve bir karara bağlanması kendilerine bırakılan işleri tetkik ederek hükme bağlarlar.

Alay As. Mahkemelerinin yetkisi dışındaki suçları yargılama ve hüküm vermeğe de yetkileri vardır. (Md. 38)

ASKERİ YARGITAY :

Askerî U. K. nunun hal ve faslına kendisine tevdi ettiği hususlarla, temyizden inceleme icrasına ve bu hususta hüküm vermeğe memurdur. (Md. 39)

As. Yargıtaya Bakanlar Kurulu kararıyla ve iki sene müddetle Kor-general ve daha üst rütbeli bir başkan ile iki de Reis tayin edilir.

İdarî işleri birinci reis tedvir eder.

a — Yargıtay daireleri ve teşekkülleri :

Yargıtay iki daireden ibarettir. Her dairede dört Askerî, dört Adli üye bulunur. Ayrıca ikişer üye yardımcısı vardır.

Askerî üyeler iki sene müddetle tayin edidir. Bunlar Tuğgeneral daha üst rütbelerden, yardımcı üyeler de Albaylardan seçilir.

Zaruret halinde üye ve yardımcısı birer alt rütbeden olabilir.

b — Yargıtay hey'etinin tayini :

Yargıtay savcısı, yardımcıları, As. Adli üyeler ve yardımcıları kararname ile tayin olunur.

Adli Azalar 40 yaşını ikmal etmiş olmalıdır.

c — Asli azalar; en yüksek adli hakimlerden Millî Savunma Bakanlığınca verilen kıdem sırasına göre yargıtay genel Kurulunca seçilerek üç kişi arasından birisini Millî Savunma Bakanlığının seçmesi suretiyle tayin olunur.

Askerî Yargıtay savcısı bu azalar arasından bizzat Millî Savunma Bakanı tarafından seçilir. (Md. 43)

d — Yargıtay savcısı ve üyeleri 6. derece adliye hakimlerinin hukukunu haizdir.

Hakimlikten çıkarılma şartları kanunla muayyendir.

e — Yargıtay daire başkanları başkanlık vazifesi görürler. Manileri zuhurunda en kıdemli asker üye bu işi görür. Duruşmayı en kıdemli adli üye idare eder.

f — Yargıtay daireleri başkan, iki askerî, iki adli üyenin huzuriyle karar ve hüküm verir.

g — Genel heyet: Yargıtay Başkanı ile dört Askerî ve üç adli üyeden kurulur.

Görüşülecek işe dair evvelce rey ve mütalâa beyan edenlerden bir askerî, ve bir adli üye kurula iştirak etmez.

Kararlar ekseriyetle verilir.

h — Reylerin toplanması : Önce raportör reyini verir. Başkan en sonra verir. Duruşmayı idare eden adli aza reisten bir evvel reyini verir.

Rütbe ve kıdemce küçük olan, rütbesi büyük olandan önce reyini kullanır.

6) a — Askerî adli Hakim ve adli subaylar :

Askerî adli hâkimler adli âmir refakatinde bulunur. - Bu vazifeyi alaylarda adli subaylar yapar. Adli subay; Teğmen veya Yüzbaşı rütbesinde olur.

Adli Hakimler kararname ile tayin olunur, adi görevden mütevellit suçlarından Millî Savunma Bakanlığı emriyle yargılanırlar. - Bu hakimlere bir teminat mahiyetinde konulmuş bir kaidedir. - (Md. 49, 50)

b — Askerî adli hakimlerin Hakimler kanunu gereğince hakimliğe kabul şartlarını haiz, hukuk Fakültesi mezunu ve her derece hakimliğe terfi için muayyen müddeti Askerî hakimlikte geçirmeleri şarttır. (Md. 51)

c — GÖREVLERİ : Askerî adli hakimler; hakimler kanunundaki dereceler için muayyen müddetleri askerî hakimlikte geçirirlerse o derecelerden hukuku haiz birinci sınıf adliye askerî hakimlerinden olurlar. Haysiyet kırıcı suçlarından haklarında 44. Md. hükümleri uygulanır.

As. Adli hakimler ilk ve son soruşturmada hakimler görevi yaparken muadiller adliye hakimlerinin giydiği resmî hakimlik elbisesi giyerler.

ç — Askerî adliye kadroları fevkalâde hallerde ve seferberlikte, yedekdek subaylardan hakim sınıfından sayılan görevleri yapmış yahut avukatlık etmiş kimselerle doldurulur. Bunlar 50. Md. deki kararname ile tayin edildiğini anlattığımız hakimler gibi selâhiyetlidir ve bu hizmetleri askerî hizmetlerinden sayılır.

d — Adli hakimlerin sorumluluğu : (Md. 53, 54).

Askerî adli hakimler askerî mahkemede hakimlik yaparken bağımsızdır.

İlk soruşturmada; bu işe adli Âmir tarafından memur edilen hakim kararlarını - kanun başka türlü emretmedikçe - adli Âmirliğiyle birlikte imza ederler.

Bu arada adlî Âmirin bir emir veya kararı mevzuata aykırı olursa tahkikatı yapan hakim itiraz etmelidir, bu itiraz neticesiz kalırsa adlî âmirin emri yapılır. Yalnız hakim; halin cereyanını ve kanunî mütalâasını bir zabıtla tespit ederek alâkah dosyaya ekler ve adlî âmire tevdi eder.

Dosyayı adlî Âmir yargıtaya gönderir. Yargıtayın vereceği karara uyulur; - Adlî Âmir dosyayı Yargıtaya göndermezse hakim için yapılacak iş yoktur.

e — Askerî hakimlerin manileri çıkınca yerlerine gene hakimliğe mezun kimseler konulabilir. (Md. 55)

f — Kâtipler: Askerî Yargıtay savcılık kalemlerinde, adlî Âmirler ile mahkemelerde kâtiplik işini görmek lüzumu kadar askerî şahıs kullandırılır.

7 — Askerî mahkemelerin idarî işleri üst makamlardan müseselsilen kontrol edilir ve askerî kaza işinin icrasına nezaret yetkisi yalnız Millî Savunma Bakanlığına tanınmıştır.

Bakan, nezaret hakkına istinaden kazâî işlere müdahale edemez.

8 — TEFTİŞ :

Yargılama usulüne ait, kanun, sair kanun nizam ve talimatların uygulanış şeklini incelemek ve askerî mahkemelerin kesinleşen hükümleriyle dosyalarını tetkik etmek meratip silsilesine uyularak, bir üst Komutanlık mahkemesi nezdindeki askerî yargıçlarla üç ayda bir tetkik edilir. Bu tetkikat sonucu altı ayda Yargıtaya gönderilir. Yargıtay yapılacak işi kararlaştırarak dosyayı alâkah mahkemeye iade eder.

Askerlik adliyesini daimi ve muntazam bir surette tetkik etmek üzere müfettiş ve muavinlerinden ibaret bir teftiş heyeti başkanlığı mevcuttur.

Bu kadroda çalışan müfettiş ve yardımcıları askerî yargıçlar arasından Millî Savunma Bakanlığı intihabiyle tayin edilir. (Md. 60, 61.)

9 — YARGILAMA USULLERİ - GENEL HÜKÜMLER :

Askerî Usul hukukumuzun ihtiyar ettiği sitem ceza yargılama usulümüzün benzeridir. Sadece askerî hizmet ve vazife icabı bazı hususiyetler vazedilerek umumî usulden ayrıldığı noktalar olmuştur. (Mahkemelerin kuruluşundaki gibi).

Benzer prensipler; yargılamanın şifahî, alenî, bilvasıta yapılması ve bu esnada delillerin hiç bir kayıt ve şarta tabi olmadan serbestçe takdir edilerek - sanığın leh ve aleyhindeki deliller toplanarak - Bunlara karşı sanığa geniş savunma hakkı verilmesi ve neticede kanun yollarına müracaat yetkisinin tanınmasıdır.

Mevzuumuza ceza takibatındaki mecburiyeti de ilâve edebiliriz.

a — Hakimin davaya bakamayacağı hallerde reddini gerektiren sebepler askerî U. K. muzun 62, 63, 64. Md. lerinde sayılı olup; bunlar ceza Y. U. K. nunun 21, 22, 23 Md. lerinde yazılı memnuiyet ve red sebeplerinin aynı olduğundan izahatına girişmeyeceğiz.

b — Hakimin red talebinin zamanı ve usulü de 65, 66, 67. Md. lerimizde tayin edilmiş olup bu hususta; C. Y. U. K. 23, 24, 25, 26, 27, 28. Md. leri ahkâmı benzeridir.

Sadece; itiraza tetkik edecek üst mahkemeler askerî kuruluşa göre Tüm, Kor, Or, ve Genelkurmay Başkanlığı mahkemeleridir.

Red talebinin kabul edilmemesine dair kararlar aleyhinde neticeî kararlar birlikte Yargıtaya başvurulur.

Red sebepleri mevcutsa mahkeme dışındaki işlerde de aynı usule uyulur. (Md. 68, C. Y. U. K. Md. 30.) de

Kâtiplerin reddinde keyfiyet aynidir.

Adli Amirlerin reddinde yetkisi vekiline geçer. Bitaraflığını şüpheye düşürecek vaziyetlerde de aynı esas caridir. (Md. 69)

10 — Kararların tebliği, tefhimi: Aleyhinde kanuni yollara müracaat edilecek kararlarla bir talebin reddine dair verilen kararlarda mucim sebepler mutlaka yazılmalıdır. (Md. 70 C. Y. U. K. Md. 32)

Tefhim, tebliğ hususlarında da 71, 72, 73, 74, 75, 76. Md. lerimizde umumi usulün 33, 34, 35, 37. Md. leri hükümlerile hukuk usulü kanununun tebligata dair ahkâmı uygulanır.

Askerî makamlar vasıtasıyla askerî şahıslara tebligat yapılır. Yabancı memlekette veya seferde askerî bir kıt'aya kıt'a mensuplarına tebligat bunların üstü birlik komutanlıklarıyla yaptırılır.

Tebliğatta bulunamayanlara ilân ve neşir suretiyle tebligat yapılabilir.

11 — Mehiller ve eski hale getirme:

Bu hususta da As. U.K.numuz Ceza usulü ile hukuk usulümüz hükümlerine uygun kaideler kabul ettiğinden izahını lüzumsuz görüyoruz. (As. usul Md. 77, 78, 79, 80, 81. ve Ceza usulü 39 - 43 Md. lerine bakınız.)

12 — KAMU HUKUKU DAVASI:

I — İLK SORUŞTURMA (Hazırlık soruşturması manasına alınmalıdır.)

a — Suçların ihbarı umumî hükümler dahilinde sivil şahıslardan suçtan zarar görenler veya merkez ceza Y. U. K. nunun 151. Md. gereğince savcılar zabıta makamlarıyla sulh hakimine ve sanğın üstü olan

makamlara ihbarı yapabilirler. İhbar veya şikâyetle bulunacak kimse askerî şahıslardansa yazılı veya sözlü olarak yine sanığın üstüne, merteceler silsilesine riayet edilerek yapılmalıdır.

b — İhbar C. Savcılarına yapılmışsa; derhal sanığın üstü makamlara bildirilir. Bu makam suçun delillerini, sanıklık sebeplerini bir vak'a raporunda tesbit ederek derhal adli amire gönderir.

Vak'a raporunda bulunacak hususlar :

Vak'anın nerede, ne zaman, nasıl, ne şekilde kimin tarafından ne ile kime karşı, ne maksatla işlendiğini kimlerin gördüğünü, suç mevzuu veya suça esas olan eşya vesairenin durumunu vesair hususları ihtiva etmelidir.

Cumhuriyet Savcısı; diğer zabıta makamları askerî üst işe el koyuncaya kadar sübut vasıtalarını ve delilleri toplamalı, gecikmesi zararlı tedbirleri almalıdır.

Adli takibattan herhangi birine sür'atle başlanması gerekiyorsa askerî üstün talebi ile, fevkalâde hallerde talepsiz olarak en yakın askerî adli hâkim veya adliye sorgu hâkimleri de tahkikatı yaparlar.

Zaruret halinde aynı işi adli subay da yapabilir.

Soruşturma neticesi derhal yetkili adli Amire bildirilir. Bu adli âmir yetkili değilse işi yetkilisine gönderir. (Umumi ceza usulü Md. 156 - 158, As. U. Md. 83.)

c — Şüpheli ölüm ihbarı : Tabii olarak öldüğünden şüpheli emmareleri bulunan bir askerî şahıs bulunur veya sadece hüviyeti meçhul bir askerî şahsa raslanırsa derhal; mahalli savcılığa, muhtar, askerî, sivil zabıta tarafından haber verilmelidir. En yakın askerî birliğe de bildirmek gerektir.

Bu ölünün defni ancak askerî makam ve zaruret halinde C. Savcılığının yazılı ruhsatı ile yapılır. (C. U. Md. 152 As. U. Md. 84)

Mütekabil olarak askerî şahısların umumi kazaya tabi işlerinde de askerî makamlarca kolaylık ve yardım gösterilir.

d — Yukarıda anlatılan ihbarı alan veya suç işlendiğini öğrenen adli âmir hemen hazırlık soruşturması yaptırır. Ve bununla dâva açılmasını gerektiren sebeplerin mevcudiyetini araştırır.

Bu soruşturmayı alaylarda adli subay tümen ve daha üst makamlarda askerî adli hakimler memur edilir.

Basit disiplin işlerinde disiplin âmirinin tahkikatı kâfidir.

Yapılan soruşturmada sanık cürmünü itiraf etse bile zati vak'a tahkik edilmelidir.

Adli Amir ihbar alınca; soruşturmayı lüzumlu görmediği takdirde

(Delil mevcut değilse) takibata mahal olmadığına karar verir, kararı alâkah dosyaya konur.

Soruşturma yapılır fakat hukuku amme dâvasının açılmasını haklı gösterecek deliller elde edilemezse adli âmirlikçe soruşturmaya (Tahkikata) mahal olmadığına karar verilerek dosyasına konur. (As. U. Md. 86.)

Bu kararlar suçtan zararı bulunanlara tebliğ edilir. Bunlar 15 gün içinde üst adli Amire itirazda bulunabilirler. Üstün kararı kesindir.

D — Hiyanet fiilleri, vatan, cumhuriyet, anayasa ve cumhurbaşkanı aleyhine işlenilmişse adli Amirler mertebeler silsilesine uyararak en yüksek komutana keyfiyeti bildirirler (Md. 88) As. C. K. 66 ve T. C. K. 125 - 163 Md. lerine bakınız.)

II — İLK SORUŞTURMA AÇILMASI:

a — İzahına çalıştığımız usul dairesinde yapılan hazırlık soruşturmasında; amme hukuku dâvasının açılmasını haklı göstermeğe yetecek deliller elde edilmişse adli amir ilk soruşturmanın açılmasını emreder. Bu soruşturma gizli olarak cereyan eder. - Görülüyor ki askeri kazada bütün suçlar sistem bakımından ilk soruşturmaya tabi tutulmaktadır. -

İlk tahkikat da; hazırlık soruşturmasına memur edilen adli subay veya askeri adli hakim sorgu hakimi sıfatıyla aynı işte sanığın leh ve aleyhinde olan, kaybolmasından zarar umulan delilleri tesbit eder.

Millî S. B. Amme dâvasını açmak için adli amirlere emir verebilir. Adli amir de bu emre istinaden ilk soruşturmanın açılmasını emreder.

- Ceza U. K. nunun 163. Md. sinde Adalet Bakanlığına tanınan yetki askeri kazada M. S. B. liğine da tanınmıştır. -

Umumi kazada hazırlı soruşturmasını savcı yapar. Amme dâvasını açarak işi sorgu yargıcına havale eder. İki tahkikatın ayrı elden çıkması ve ilk soruşturmanın sorgu hakimi tarafından yapılmasında, şahıs ve amme menfaati bakımından faide gözetilmiştir.

Askeri kazada her iki soruşturmanın aynı hakim veya adli subay tarafından yapılmasındaki mahzur aşıkârdır. İş hazırlık soruşturmasında delilleriyle tesbit eden hakim sadece ifadelerin yeminli olarak alınmasıyla iktifa ederek; hazırlıkta lüzumu kadar derinleştirdiğine kanaat getirdiği meseleyi derinleştirmeyebilir.

Halbuki, ilk soruşturmada toplanan delillerle lüzumu halinde vica-hi veya giyabi duruşmada amel olunabileceği cihetle; hazırlık ve ilk soruşturmanın aynı elden yapılmasını mahzurlu görmekteyiz. Hele ilk soruşturmanın, amme dâvasının mahiyetini, şumulünü ve neticelerini hu-

kukçu olmadığı için bilmeyen bir kıt'a subayı bulunan adli subaya yaptırılmasındaki lüzuma hukuki mucip sebep görülmektedir.

Her halde ilk soruşturmanın bir askeri hakime yaptırılması şeklinde kanunun tadilini temenni etmekteyiz.

b — Sorgu hakiminin yetkileri:

İzahına çalıştığımız amme dâvasının açılmasını gerektiren sebeplerin mevcut olup olmadığını anlamak için sorgu hakimi; tanık ve ehli-vukufun yeminli ifade ve bilgilerine müracaat eder; her nevi tahkikat muamelesini yapar, aynı maksada erişmek gayesile askeri; sivil bütün makam ve müesseselerden bilgi isteyebilir. Adli ve askeri sorgu hakimleriyle istinabeler yapar.

Kaideten bu taleplerini askerî sorgu hakimi ile birlikte adli amir de izah eder.

Mülki ve askerî inzibat memurları askerî sorgu yargıcının taleplerini ifa ile mükelleftir. (As. U. Md. 91, Ceza Y. U. Md. 182)

c — Bütün soruşturmalara başlamadan evvel bir zabıt varakası tanzim edilir. Basit işlerde küçük bir derkenarla iktifa olunur.

Bu zabıtta şu noktalar yazılmalıdır: Soruşturmanın yapıldığı yer; zamanı bu muameleye iştirak eden veya işle alâkası olunanların isimleri, yargılama usulünün esaslı prensiplerinde riayet edilip edilmediği gibi.

Tutulan zabıtname hazır bulunan alâkalılara kendilerine aid yerleri okunarak tasdik ettikleri takdirde bu husus zapta geçirilerek izah ettirilir. Sorgu hakimi ve kâtibi de imza ederler.

İmza etmeyenlerin kaçınma sebepleri yazılır. (As. U. Md. 93, C. Y. U. Md. 81.)

ç — Keşif, muayene, tanık ve ehli-vukuf işlerinde C. Y. U. K. nun 186. Md. sindeki sistemi 94. Md. miz kabul etmiştir.

Keşif ve muayenede savcı, sanık, müdafii bulunabilir.

Sonradan mahkemede bulunamayacak veya dinlenemeyecek tanıkların sorgusunda da aynı şahıslar bulunmalıdır.

Bu işlerde hazır olacaklara evvelden bildirilir. Tutuklar da bulunmak isteyebilirler. Mani sebeple bulunamayacaklarsa tehir istenemez.

Yalnız sanığın bulunmasıyla bir tanığın tahkikata uygun konuşacağından şüphe edilirse bulundurulmaz.

d — Adli amir yapılan tahkikat dosyalarını işten bilgi edinmek için gözden geçirip teftişe, tavzihe lüzumlu tedbirleri alması yetkilidir. Buna istinaden tahkikat işlerine karışamaz.

İsterse, tahkikatta sorgu hakimine sanığın üstü rütbede bir subayı

lüzum gördüğü hususi mülâhazalarla terfik edebilir. Bu subay da zabıtları imza veya muhalefeti yazar.

Aynı subayın terfikini sorgu hakimi de isteyebilir. (Md. 97.)

Gizli olan ilk soruşturmada adli amir tarafından dosyanın tetkikinde mahzur düşünülmebilir. Fakat bu tahkikata bir subayın katılması ve neticeden bu subayın da öğrendiği şeyleri bilerek veya bilmeyerek başkalarına anlatmasından mütevellit mahzurların önlenmesine imkân kalmaz. Bu bakımdan maddenin de adalet maksadına uygun şekilde tadedilinde fayda umulmaktadır.

e — İlk soruşturma sanık hakkında son tahkikat açmak veya muhakemesini men'e karar verecek derecede hâdiseyi aydınlatmak hususundaki delilleri toplamak gayesiyle yapılır.

f — Sorgu hakimi tahkikatını yaparken başka askeri suçlara muttali olursa; acele hallerde bu işler için gerekli tahkikatı talepsiz yapar ve gerekli emri vermek üzere adli amire gönderir.

Askeri usul kanununun 99. Md. seferberlik ve seferi sayılan sefinede ilk soruşturmadan sarfınazar edilebileceğini kabul etmektedir.

Yalnız bu tahkikat her halde mümkün olduğu kadar tahdit edilerek çabuklaştırılmalıdır.

g — İlk soruşturmaya taalluk eden diğer tedbirlerden olmak üzere: sanık askerler amirlerinin emrile, tutuklar mahfuzen gönderilir.

Asker olmayan sanıkların celbi, ihzarı, yakalanması, tevkifi hususlarında umumi hükümlerin esasları dahilinde hareket edilir. (C. Y. U. K. Md. 133, As. U. K. Md. 101.)

h — Sorgu tarzı:

Sanığın önce ifadesi alınmış olsa bile ilk soruşturmada tekrar dinlenir.

Sorgunun başında sivil ve askeri sarih hüviyeti, şahsi halleri tesbit edilir, kendisine isnat edilen suç anlatılır ve lehine olarak söyliyeceği delillere mani olunmaz. (As. U. K. Md. 135, C. U. Md. 102)

i — Yapılan soruşturmada sanığın işten elçektirilmesi gerekirse; derecesini ve kararını Alay Komutanından itibaren bütün adli amirler vermeğe yetkilidir.

İşten elçektirme sivil memurlar hakkındaki açığa çıkarmak değildir.

ı — Sanığın tevkif edilip edilmeyeceğine kararı ve müzekkereyi adli amir verir. Bu karar aleyhinde üst adli amire itiraz edilebilir. Üstün vereceği karar kat'idir. İtiraz da müddete bağlı değildir, icrayı geciktirmez. İtiraz edilen üst icrayı tehir edebilir. İtirazda tevkif müzekkeresi kaldırılırsa yeni sebeplerle tekrar tevkif mümkündür.

Tevkif günün her saatında yapılır.

Tevkif sebepleri As. U. ün 104. Md. sinde yazılıdır. Bunlar ceza Y. U. K. nunun 104. Md. sindekilerin aynidir. Sadece C fıkramızda askeri disiplinin muhafazası mülâhazasıyla da sanığın tevkifine cevaz verilmiştir.

Mevkufun sorgu tarzı ve müddeti umumî hükümlerin aynidir. (C. U. Md. 108, 112, As. U. Md. 106. bakınız.)

Askeri tutuklar askeri tevkifhaneye konulur. Mahkûmlardan ayrı bulundurulur. Salıverilmesindeki prensipler umumî hükümler gibidir.

Subaylar ve resmi elbiseli askeri şahısların kaçması yahut hüviyetinin tesbit edilmemesi ihtimali ancak ağır cezalı meşhut suçlarda mümkündür.

k — Tanıkların ve ehli-vukufun celbi vesair hususlarda askeri usulün 113, 114 Md. hükümleri ile C. Y. usulü K. nun 116, 118 Md. leri uygulanır.

Ehli-vukufu adli amir ve acele hallerde sorgu hakimi intihap eder. Askeri hekimler askeri kazada resmi ehli hibredir. Daha yüksek mütalâalar için Kor. veya üst makam baştabiplerinden komisyon kurulur.

Bu komisyonun mütalâasından tereddüt edilirse M. S. B. lığı Sağlık İşleri dairesine müracaat edilir. Burada da mütehassıslardan mürekkep bir komisyon kurulur. Bunun mütalâası istenebilir.

Lüzumu halinde tıbbî adli müessesesine de kolordu veya muadili makam başhekimlerince başvurulur;

L — Keşif ve otopsi:

Askeri sorgu hakimi, naıpları, gecikmesi mahzurlu hallerde mahalli adli hakimince keşif yapılabilir.

Otopsi: Askeri hakim veya mahalli hakim huzurunda ve mümkünse iki askeri hekim tarafından yapılır. - Md. 118)

m — Zabıt ve aramada ceza U. K. nunun askeri U. K. nuna aykırı olmayan hükümleri mer'idir. (Md. 119)

Zabıt ve aramaya bütün adli amirler karar verebilir. (Askeri şahıslar hakkında) - Sivil şahıslar için mahalli adliyeden karar alınmalıdır. -

Hizmet yerinden başka yerlerdeki aramaya ve zabıtlara üç gün içinde üst adli amire itiraz edilebilir.

Askerlerin kâğıtlarını askeri suçlarda tetkik adli amire aittir. (Md. 120. Görülüyor ki 120. Md. miz her türlü adli işlem ve tahkikatın yapılmasına yetki verdiği askeri hakime bu hususta tetkik selâhiyeti her nedense tanımamıştır.

Askerlerden başkası hakkında bu muameleler talep üzerine adliyece yapılır. Askerler de davet olunur.

Seferberlikte 120. Md. ye göre hareket edilir.

n — Bütün bu muamelelerin ikmalî ile ilk soruşturma bitirildikten sonra sorgu hakimi bu husustaki yabılı mütalâasıyla birlikte dosyayı adli amire verir. (Md. 123.)

1 — Adli amir soruşturmanın genişletilmesini emredebilir.

2 — İrtikâp ve rüşvet alıp vermekten sanıkları kendisini ve karısını beyannameye tabi tutabilir. Beyanname vermezlerse tevkif edilebilir.

3 — Beyannameden sonra son soruşturma açılmasına sebepleri mevcutsa karar verilir.

o — Adli Amir; yapılan ilk soruşturma sonunda gerekirse sanık hakkında son soruşturmanın açılmasına, soruşturmanın tadiline veya delil elde edilememişse yargılamanın men'ine karar verir. (Md. 124.)

Men'i muhakeme kararı sanıkla takibat isteyen makama tebliğ edilir. Bu makam bir hafta içinde üst Adli Amire itiraz edebilir. İtiraz edilirse muteriz 14 gün içinde Askerî Yargıtaya başvurmalıdır. (C. U. Y) K. Md. 197/2, ve As. U. Md. 126.)

ö — Askeri mahkemede takibi gerekli suçta dair sanık hakkında kâfi deliller elde edilmişse ve suç yalnız disiplin cezasına tabi suçlardan değilse Adli Amir son soruşturmanın açılmasına karar verir veya işi yetkili Adli Amire tevdi eder. (Md. 129. C. U. 196, 200.)

Bu karara itiraz edilemez.

Suç rüşvet; irtikâp, ihtilas, zimmete para geçirmek, görevini kötüye kullanmak, kaçakçılık, eksiltmelere fesat karıştırmak nev'inden ise son soruşturma açılması kararıyla birlikte sanık da tevkif olunur. Muhakemesi tutuklu cereyan eder. (Md. 130, C. U. Md. 203.)

p — Son soruşturma açılması kararında sanığa isnat edilen suç, kanuni unsurlarile uygulanacak kanun maddesi ve duruşmanın yapılacağı askeri mahkeme yazılmalıdır.

Bu karar yapılan soruşturmanın sebep ne neticelerini gösteren iddianame ile sanığa tebliğ olunur.

Seferberlikte iddianame tanzim edilemez.

Son soruşturma kararı As. Şahıslar, tutuklara bir askeri hakim veya adli subay tarafından tebliğ edilir. Savunma talepleri sorulur. Bu tebligatı mahalli hakim de yapabilir.

Tebliğ bir zabıtla tanzim ve sanığın izahatı tesbit olunur. Mühim suçlarda iddianame ile son tahkikat kararından sanığa birer suret verilir. Müdafii varsa ona da tebliğ edilir. Keza seferberlikte bu usule uyulmayabilir. (Md. 134, 135.)

r — Son soruşturma kararının sanığa tebliği ile son soruşturma açılmış olur.

Bundan evvel sanık terfi, nakil, sair sebeplerle ayrılmışsa iş yeni adli amire gönderilir.

s — Son S. Kararı As. U. Md. 151. deki duruşmadan evvel sanığın lehine olarak değiştirilmiş veya geri alınmışsa duruşmada yapılmak suretile hükme bağlanır.

III — DAVA VE DURUŞMA — DURUŞMA HAZIRLIĞI

1 — a — Son tahkikat kararı tebliğinden sonra Adli Âmirin emriyle Askeri Mahkeme toplanır. Hakimler üstlerine yapılacak tebligatla çağırılır. Mahkeme teşkili için subay bulunmaz veya sair kanuni sebeplerle mahkeme teşkil edilemezse, noksan hakimin tâyini yahut davanın rüyeti için diğer bir Adli Âmire müracaat edilir. (Md. 141.)

Sanık ve tanıkların celbinde de aynı usul caridir.

Yalnız 141. Md. ile dâva nakledilirse kanun yollarına müracaat ve cezanın infazı hakkı davayı gönderen Adli Âmirde kahr.

Görülecek olan davaya Adli Âmir emrindeki bir Adli subay veya hakim gönderebilir.

b — Duruşmanın yerini ve zamanını Adli Âmir tâyin eder. Genel adaba devlet ve hükümet aleyhine olan suçlarla kaatil suçları diğerlerinden önce yarglanır. (Md. 143.)

c — Tanık ve ehli-vukufun mahkemeye celbi müevvel izahatımız dahilinde yapılır. Duruşma günü bildirilir.

Askerî sanıklar üstleri vasıtasıyla; siviller celpname ile çağırılır; müdafî de sanıkla birlikte davet edilir.

Duruşma: Alay mahkemesinde son S. açılması kararının tebliğinden üç gün, daha yukarı mahkemelerde bir hafta içinde Adli Âmire müracaat edilir.

Muvazzaf erat böyle taleplerini en yakın disiplin Âmirine yapabilir. Amiri bir zabıtla keyfiyeti tesbit eder.

Adli Âmirin bu işe dair vereceği karar sanığa tebliğ olunur. Üç gün içinde üst Adli Âmire itiraz edilebilir.

İtirazı reddedebilirse masraflarını sanık ödemek suretiyle istediklerini getirtebilir. (Md. 148.)

d — Tanık ve ehli-vukufun naip ve istinabe yoluyla umumî hükümler çerçevesinde dinlenmesi mümkündür. (As. U. K., 149, C. U. 216.)

Bu suretle duruşma hazırlık safhası bitirildikten sonra duruşma safhası başlar.

— Yukarıdaki izahatımızla askeri kazada tahdit ve dâva safhalarının umumî usule benzeyen ve ayrılan noktaları tafsile çalışılmıştır.

2 — DURUŞMA:

Askeri mahkemelerin daimi değil Adli Âmirin emrile ve sanığın rütbesine göre teşkil edileceği malûmdur. Zira bu hususta Askerî kazaya aid hususiyetleri belirtmiştik.

Duruşma, cereyan şeklinde umumî usule tamamen uygundur. Bu bakımdan fazla tafsilatı lüzumsuz görmekteyiz.

Sadece; bu dâvayı yargılamadaki sistem ve usul; duruşmanın açılışı ve devamı ile hükmün tefhimine kadar işin klâsik safahatım kısaca izahta, yeni tatbikatlarımız için faide umulmaktadır.

As. Mahkemeler daima bir ağır ceza mahkemesidir. Şeklen mürettep ağır cezaya benzerse de daimi değildir. Muayyen işleri yargılamak için Adli Âmirin emrile mahsus mahallinde belli gün ve saatlerde toplanır.

1 — a — Askerî Mahkemeler bağımsız ve Türk Ulusu adına yargılamaya yetkilidir. Duruşmanın sefahatını göstermek üzere bir zabıt tutulur.

Sanıktan aşağı rütbeliler dinleyici olarak da salonda bulunamaz. (Md. 164.)

Duruşmayı Başkan açar. Sanık, tanıklar ehli-vukufu huzuruna çağırır, yoklamaları yapılır. Sanıklardan başkası salondan çıkarıldıktan sonra duruşmanın idaresini Askerî Adli yargıca tevdi eder. Duruşmanın inzibatının temini başkana aittir. (Md. 166.)

b — Duruşmanın idaresi; sanıkların sorgusu, delilleri dinlenmek Askeri Hakimin görevidir. (Md. 167.)

Hakimlerin davaya bakmaya mani halleri olup olmadığı tesbit edilir, hakimler heyeti sanıklara tanıtılır. İtimatları sorulur. Varsa reddi hakim sebepleri zapta geçirilir. (Md. 169.)

İddianame okununcaya kadar usule dair itirazlar yapılmalıdır. İddianamenin sanıklara tebliğ edilip edilmediğine bakılır. Tebliğ edilmemişse okunarak tebliğ edilir. Bir haftalık müddet hatırlatılır. Müddetten vazgeçerlerse duruşmaya başlanabilir.

c — Müteakiben savcı iddianame ve son soruşturma açılması kararını okur. Sözle de izah ve tafsil eder.

Sanıklar mevcutsa yüze karşı, değilse ve giyabi yargılama için lüzumlu usulî muamele tamamsa (Ağır cezalı cürümlerin maadasında mahallin uzaklığından sanık celbedemiyerek istinabe suretiyle duruşmadan

vareste tutulmasını istemişse bu hususta karar verilir. (As. U. Md. 159., C. U. Md. 226, 227.) gıyabi olarak rüyete başlanır.

As. Mahkemeler alenidir. (As. U. Md. 161.)

Gizli duruşma icrasına genel adabı muhafaza maksadı veya askerliğe zararlı olacağı umulan hallerde karar verilerek tefhim edilir.

- Kadınlar ve 15 yaşını bitirmeyenleri, amme haklarından mahrumiyetine karar verilebilir. Askeri Mahkemenin haysiyetiyle mütenasip olmıyanları dinleyici olarak bulunmaktan men edilebilir. Yargılamanın neşri men edilmiştir. (Md. 165.) -

ç — Sanıkların iddianamedeki isnat edilen suçlara karşı sıra ile 102. Md. gereğince sorguları yapılır. Müdafii varsa dinlenir. Savcı, müdafii ve mahkeme üyelerinin soracakları bulunursa duruşma yargıcı vasıtasıyla sorulur. (Md. 168.)

2 — a — Sanıkların sorgusunu müteakip delillerin irad, ve ikamesine geçilir. Yani dâva ile alâkah tanık, ehli hibre dinlenir. Cansız deliller tetkik edilir. (Cürümden elde edilen eşyalar veya suç aletleri gibi.)

Bir delilin iradı talebinin reddi kararla olur. Delilin bulundurulması taliki gerektiriyorsa bu hususta yine mahkeme karar verir.

Mahkeme kendiliğinden de tanık ve ehli vukuf celbine veya sair sübut sebepleri irad veya bulundurulmasına karar verebilir. (Md. 170, C. U. Md. 237.)

b — Sanıkların ve savcının ittifakile (Tarafların) mahkeme herhangi bir delilden vazgeçmeye karar verebilir. Mucip sebepleri zapta geçirilmelidir. (Md. 171, C. U. Md. 238.)

Bir delil, vakıanın sonradan öğrenilmesi iradına mani değildir. İcap ederse duruşmanın bu hususta sonraya bırakılması kararı verilebilir.

Bu hak sanık ve savcı tarafından kullanılır. (Md. 172, C. U. Md. 139.)

c — Bir suç ortağı ve tanığın sanığın yüzüne karşı hakikati söyleyeceğinden şüphe edilirse; sorgusunda sanık dışarı çıkarılır. Bilâhare ifadesi sanığa okunur. (Md. 173.)

Her tanık dinlendikten sonra alâkah sanığa, müdafine, savcıya tanığın ifadesine karşı diyecekleri olup olmadığı sorulur. Zapta geçirilir.

d — Tanıklar ve ehli vukuf dinlendikten sonra; sanığa ve savcıya sorularak salondan çıkarılabilir. (Md. 174.)

3 — a — Canlı deliller dinlendikten; eşyalar tetkik edildikten sonra dosyada mevcut bilcümle tahkikat vesair evrak senetler, raporlar, kro-kiler, siciller, evvelce verilen mahkûmiyet ilâmları, keşif arama zabı-taları vesair sebebi olan vesikalar teker teker okunur. (Md. 175) C. U. Md. 242.)

b — Okunan evraka, ifadelere karşı söyliyecekleri veya itirazları varsa her sanığa vekiline ve savcıya sorularak tavzihi gereken noktalar aydınlatılır.

c — Savcı ve sanıkların anlaşmasıyla mahkemede bulunamayan sanık ve şeriklerin ilk soruşturmadaki ifadelerinin okunmasıyla iktifa olunmasına karar verilebilir. (Md. 177, C. U. Md. 244.)

d — Hazırlık, ilk ve yapılmakta olan son soruşturmada sanık ve tanıkların ifade veya beyanları arasındaki mübâyetler de izale olunmalıdır. İcap eden ve hatırlanmayan noktaların hatırlatılması için evvelki ifade ve zabıtlar okunur. (Md. 178.)

Savcının sanığın talebiyle okunma sebepleri zapta geçirilir.

4 — a — Delillerin anlatılan şekilde irad ve ikamesi bittikten sonra sanıklara irad edilen delillere karşı savunma hakkı verilir.

- Türkçe bilmeyen sanıklar için tercüman bulundurulur. -

b — Sanık veya sanıklar serbest şekilde kendilerini müdafaa edebilirler.

Delillerin derinleştirilmesi veya soruşturmanın genişletilmesi hususundaki talepleri varsa is'af olunur.

c — Sanığa isnat olunan suçun yapılan duruşmada vasfı değişmişse yeni suç karşı kendisine savunma zamanı verilir.

ç — Deliller bu şekilde münakaşadan sonra savcıya esas hakkındaki mütalâasını söylemesi için söz verilir.

5 — a — Savcı esas hakkındaki mütalâası yapı duruşmadaki yeni esasları da göz önüne alarak serdeder ve sanıklar için gerekli kanun hükmünün uygulanmasını ister.

b — Savcı mütalâasını bitirince, bu mütalâaya karşı sanıklara tekrar söz verilerek söyliyecekleri varsa is'af olunur. Mevcutsa müdafine de söz verilir.

c — Müdafinin savunmasına ilâve edecek bir şeyi olup olmadığı sorulduktan sonra mutlaka son söz sanığa verilir. (U. K. 183, C. U. 261.)

6 — a — Son sözden sonra duruşmanın bittiği taraflara bildirilir. Ve mahkeme heyetinden başkası salonu terk ederler.

Heyet müzakereye çekilir.

b — Mahkemeler irad, ve ikame olunan delillere, duruşma ve soruşturmadan edineceği kanaata göre takdir hakkını serbestçe kullanarak hükmünü verir. (Md. 186.)

Müzakere neticesinde verilecek hükümle duruşma sona erer.

c — Bu hüküm sanığın beraatine, mahkûmiyetine, duruşmanın tadiline veya dâvanın düşmesine dair olur. (Md. 185, C. U. Md. 253.)

ç — Herhangi bir vak'anın suç olup olmadığına anlaşılması adli hukuka taalluk eder. Bir meselenin haline bağlıysa; mahkeme yetkili mahkemeye müracaat hususunda alâkahılara mehil verir. Yahut o mahkemenin kararını bekler. (As. U. Md. 187, C. U. Md. 255.)

d — Kararları müzakere etmek ve reyleri toplamak As. hakimnin görevidir.

Askeri mahkemelerde hüküm ve kararlar ittifak veya ekseriyetle verilir.

Reyler en küçük rütbeli azadan başlayarak rütbe ve kıdem sırası takip olunur.

Mahkemelerde aza olarak askeri memur varsa; reyini subaylardan önce verir.

Duruşma hakimi reyini başkandan bir evvel kullanır.

Reylerin dağılması halinde sanığın en ziyade aleyhine olan rey ekseriyet hasıl oluncaya kadar kendisine daha yakın olan reye tabidir; yani en ziyade aleyhte olan reyden sonra reyden tertip ettiği ceza ekseriyetle verilmiş sayılır.

(C. U. M. 256, 384, 385 - As. U. Md. 193.)

e — Hükümün gerekçesinde gösterilecek hususlar umumi hükümlerin aynidir.

f — Hükümün tefhimi duruşmanın bitmesinden sonra gerekçesi bildirilerek yapılır. Umumi esaslar dairesinde diğer tefhime dair işlemlere riayet olunur...

Bu suretle hükümün tefhimine kadar yapılması gereken usuli muameleleri bitirmiş oluyoruz.

Askeri kazayı bir makale halinde izah etmenin imkânsızlığına rağmen bu geniş ve hususi mevzu hakkında bir fikir verilebilmeğe çalışılmıştır.

Bu bakımdan usule dair hükümlerin tetkikinde fazla izahata girişilememiş; (bazan cezada da) askeri usulün umumi hükümlere istisna teşkil eden maddeleri muhtasaran alınmakla iktifa olunmuştur.

Fakülte dergisinin istiab hacmi nazara alınarak itiraz ve temyizden ibaret olan kanun yollarının askeri kazadaki özelliklerinin tafsiline devam edemeyeceğiz.

Gelecek nüshada imkânlar müsait olduğu takdirde aynı mevzuun incelenmesine çalışılacaktır.